

II.

A középkor divatai.

Melyik divattal — vagy helyesebben mondva — bolondsággal kezdjük és melyikkel végezzük be fejezetünket? . . .

A XI. századtól kezdve egész a reformatióig az egész világ egyetlenegy nagy bolondok házához vala hasonló; a legtisztességesebb polgár olyan ruhában járt, a melyet mai nap legfeljebb egy műlovardában a clown szokott felvenni, s mint most az utolsó farsangkor szokásba hozott »bolondok estéjén« a különféle, bolondabbnál bolondabb álczák, jelmezek és torzalakok, — épen úgy nézett ki a középkorban bármely közönséges embercsoport köznapi, rendes öltözetében.

A ki ezt tán túlzásnak hiszi, azt arra kérjük, szemlélje meg a régi, ama korból való festményeken a kétféle, hasított, leppentyűs és dudoros mezt, az óriási bugyogót, a felkunkorodott orrú, felvágott lábbelit, a medvetalpat, a csörgőt és csengetyűt, a pöffeszeket és vastag dagályokat, a lobogó ujjakat, a kerékfodrokat, a harang- és abrincsszok-

nyákat, a pávafarkszerű uszályokat (azokat jelenleg is láthatjuk!), a lúdhasat, a szivárványszínű harlekin-öltözeteket, az álczákat, az óriási csipke-ingfodrokat és fejkülákat; hát még a roppant mennyiségű és minőségű legyező, táska, szőrme, fátyol, szépségi tapaszok, szelenczék, lánczok, a legbizarrabb alakú fövegek és számtalan más, bolondabbnál bolondabb fényűzési czikkek!

Hanem tagadhatlanul a divatnak legvadabb torz-szüleménye a garázdálkodó katonaság által felhozott bugyogó vagy lötyögő mez; az úgyszólván a női abrincs-szoknyának párdarabja, mert ezen kívül a férfi-mezben nem találunk semmit, a mi ezen szörnynek megfelelné. Az ujjas és bugyogó mesés bőségű lett, úgy hogy egyetlenegy ilyen lötyögő öltözetre 60, 80, sőt 130 rőf kelme felhasználtatott. Hanem ez sem lépett egyszerre életbe oly iszonyú bőségben, csak apránként érte el ezen tökélyét, mint az újabb időben a krinolin is csak fokonként nyerte el roppant bőségét.

A bugyogónak első, szerény kezdeményei ama dudoros nadrág-dagályok voltak, melyek csak a felső czombot környezték; ezekből lett aztán a rövid térdnadrág és végre a hosszú bugyogó. Eleintén elég volt egy ilyen nadrágra 5 rőf posztó és vagy 20 rőf selyemkelme, melyet a hosszában-széltében felhasított nadrágba belevarrtak. Hanem így nem maradt ez sokáig, — mindig több kelme kellett, a hasadékok mindig nagyobbak és a felső huzat mindig nagyobb lett, mi végre posztó helyett, mely nagyon nehéz lett volna oly roppant tömeg-

ben, az egész nadrágot selyemből készítették, mi roppant sokba került.

Ezen rút, óriási bugyogó leginkább virított 1550-től egész 1590-ig s el vala terjedve a társadalom minden rétegeiben; még a pórnép is igyekezett az uralkodó divatnak eleget tenni; de különösen a katonaság, mely akkor még nem viselt egyenruhát, kedvelte ezen bolond mez, ámbár elég alkalmatlan lehetett a háborúban.

Ugyanazon időben a női viselet is bő és dudoros kezdett lenni; roppant bő újjakkal kezdték, és az úgynevezett szalonna, mely a csipőt környezé 10, sőt 25 font nehéz párnaszerű dagály volt, — ez előzte meg az abrincs-szoknyát.

A férfi-bugyogót különféle csatok, kapcsok, harisnyakötők, hímzések, fémdíszek ékesíték; a czipőn nagy rózsza pompázott s a csizmaszárnak felső része, a bugyogó bőségéhez mérve, tál-alakban szélesedék ki, a bugyogóval együtt lefityegvén.

Sokfelől igyekeztek ezen esztelen és minden ízlés nélküli pazarlásnak gátat vetni; — a papok dörgő prédikációkat tartottak a »lompos bugyogó-ördög« ellen, mely okvetlen Isten haragját vonandja az emberiség fejére. Hanem a mennyei büntetésekkel való fenyegetésekkel, úgy látszik, e gonosz bugyogó-ördög nagyon keveset törődött, e szerint földi szigorral kellett ellene fellépni. Dániában például, ha valakit olyan túlságos lompos bugyogóban láttak, a hatóság emberei azonnal — nem tekintve az illető rangját vagy személyét —

levágták a bugyogót a testéről. Németországban azzal elégedtek meg, hogy az illető bugyogó-viselő rangja szerint meghatározták a bugyogóra használandó kelmének mennyiségét; — csak II. Joachim választófejedelem tett kivételt s egy ilyen óriási bőségű lompos-bugyogós arszlánt a tébolydába záratott, egy másiknak pedig az utcán elvágták az övét s kénytelen volt nadrág nélkül haza szaladni. Az, hogy egy ilyen divatbolondot a tébolydába záratott, bizonyítja, hogy II. Joachim fejedelem okos ember volt.

A XVII. század elején kezdtek ezen óriások ismét rövidülni és szűkülni. S midőn a világ valahára ezen lompos, fityegő chaosból kibontakozott, épen az ellenkező szélsőségbe ment át s felvette a feszes és szűk spanyol divatot vastag dagályaival.

Ezen dagályok vagy hurkák kóczezal, korpával vagy szénával voltak kitömve, s a vállakra, csipőkre, felczombra alkalmaztattak, sőt lelógó vagy domborúra kitömött hasat is képeztek, melyet lúdhasnak neveztek.

A hölgyek természetesen nem maradhattak hátra az esztelenségben és szintén körülvették vállaikat, felső karjaikat vastag pöffeszekkel és párnákkal. Ezen rút, izléstelen viseletet ama-korbeli festményeken láthatjuk.

Hasonló divat jött fel a 30-as években, a mikor a nők szintén tollpárnákat viseltek felső karjaikon; később megint hátul tömték ki testöket, úgy hogy egy kis inas egész kényelmesen ülhetett

volna a »cul de Paris« tetején. Ezen divat sok élczes torzképre adott alkalmat, hanem sokkal ízléstelenebb és kényelmetlenebb volt, mintsem hogy sokáig fenntarthatta volna magát.

Valamint a lompos bugyogót, az úgynevezett hasított viseletet is a katonák találták fel; mert a szűk, feszes ruha nem volt nekik elég kényelmes, felhasították azt a csípőn, könyökön és térden s a hasadékok alá színes selymet tettek. Az ilyen felhasított vagy felvágott és bélelt ruha aztán általános divattá vált s szabályosan alkalmaztattak a hasadékok az egész testen.

Épen olyan bolond volt az úgynevezett leppentyűs viselet, mely csupa leppentyüből állt, kivált a tunikának alsó része és a szörnyű bő újjak is azzal végződtek. A leppentyűs divat sem tartott sokáig, — a XV. század közepe táján lett vége.

A számtalan idom különféleségének megfelelt a színek különfélesége is. Mind a két nem kedvelte a szivárvány-tarkaságú színeket; csakhogy a színek megválasztása nem mindig bizatott a bizarr ízlésre, hanem a színek jelzősége is tekintetbe vétett. Az embernek külső jelensége benső hangulatának kinyomata volt, oly módon, melyről az újabb idők egyhangu, színtelen divatvilágának fogalma sincs.

Az udvarias és lovagias társadalom a színek nyelvét, a szerelemre vonatkozólag, igen finomúl kifejlesztette és felhasználta. Zöld — a szerelemnek első, remélő ébredését jelenté; fehér — a

viszonzás reményét; kék — változhatlan hűséget; sárga — boldog szerelmet; fekete — szenvedést és gyászt; vörös — lángoló szerelmet. Egy igazi lovagias szerelmesnek e szerint alkalma volt szenvedélyének minden fokozatait öltözéke által kifejezhetni. Ezen tarka játék legfőbb virágzásának ideje a XIII. században volt; ehhez csatlakozott még azon sajátságos szokás is, hogy a családi címert a ruhának különféle részeire hímezve viselték.

Az úgynevezett osztott viselet abból állt, hogy vagy széltében vagy hosszában a ruha kétféle színre volt választva; de nem csak a szín, hanem a szabás szerint is különbözött a baloldal a jobbtól, avagy az alsó test a felsőtől.

Egy festményen, mely ama eszeveszett korból származik, láttunk egy nemes arslánt, kinek sárga jobb lábát pöffeszes bugyogó, kék bal lábát pedig sima, csak néhány helyen hosszában felhasított nadrág vette körül. De olyat is lehetett látni, kinek bal karja és oldala egyszínű volt jobb lábával s jobb karja és oldala ismét egy színben pompázott a bal lábbal; ilyen esetben aztán a cipő az újjas színe szerint volt elválasztva, a főveg pedig a nadrág szerint, úgy hogy az ilyen öltözké négyyszeresen volt elosztva. Minden arányzat kikerülése, — ez volt az akkori divatnak főtörekvése.

Néha meg tetőtől talpig egy színben jelentek meg: ma zöldben, holnap vörösben.

A középkor valamennyi esztelenségei mind a két nemnek tulajdonai voltak, kivéve a két színre

osztott viseletet, — ez a férfiak kizárólagos sajátja maradt, a nők nem követték ezen esztelenséget, — azonban ki tudja, mi rejlik még a jövő leple alatt!

Az elosztott viselet kisebb-nagyobb félbeszakításokkal — több századon át fentartá magát; már a X. században ismerték, hanem csak mintegy bérruhát. A hűbéresek viseletén urok czímere és színei pompáztak s ezen szokásból aztán a XIV. és XV. században általános divat lett; még a XVII. században is előfordult az elválasztott viselet, de csak mint bérruha, — a hivatalszolgák, udvari lakájok, urasági inasok stb. jelentek meg olyanban. A mai időben néhány országban a fegyenczek járnak még osztott viseletben, — például Dániában fél-vörös, fél-fehér ruhában járnak.

Egy igen érdekes tudósítást olvastunk 1336-ból a bécsi divatokat illetőleg, mely szóról szóra így hangzik:

»Jelenkorunk viselete fölötte változatos, mert minden ember saját kénye-kedve és ízlése szerint öltözködik. Némelyek olyan kabátot viselnek, melynek ujjai másszínű posztóból vannak. Másoknál a bal ujj sokkal bővebb a jobbnál, sőt némelyeknél bővebb, mint az egész kabát hossza. Némelyeknél mind a két ujj oly roppant bőségtű, — s mások megint különféleképen díszítik az ujjakat, részint tarkaszínű szalagokkal, melyeknek végei földig is lelőgnak, részint ezüst csövecskékkel, melyek selyemzsinegen fityegnek, vagy kellemesen szóló csörgőkkel is. Némelyek egy darab posz-

tót viseltek a mellükön, mely más színű volt, mint a ruha és arany- vagy ezüst-betűkkel díszítve; mások meg különféle érczképeket viseltek mellök baloldalán. Olyanok is voltak, kik oly szűk ruhát viseltek, melyeket másként nem huzhattak fel és le, csak számtalan apró gombok segélyével, melyek az ujjakon és a nadrágon végig voltak alkalmazva. Mások meg annyira kivágott ruhát viseltek, miszerint vállaiknak és hátuknak egy részét látni lehetett.

A csuklya is szokásba kezdett jönni s ezért megszűnt a férfiaknál az úgynevezett főköttő-viselet, mely a keresztényeket a zsidóktól megkülönbözteté. Némelyek levágták hajukat, mások meg hosszúra növesztették s kétfelé választva viselték, vagy befonták kétoldalt, mint a kúnok és magyarok. A derék-övek is megváltoztak s némelyek erős szíjat viseltek derekukon. A köpenyek oly rövidek voltak, miszerint csak csipőig értek. A felső kabát ujjá csak könyökig ért s onnan egy darab lógott lefelé, mint egy lobogó.«

A viseletek esztelensége helyenkint annyira ment, miszerint a divat-uracsok meztelen vállal és nyakkal jártak, sőt miután az ilyen örületben rendszeren nem csak a fiatalok, de az öregek is részt vesznek, gyakran ősz fürtöket is lehetett látni, melyek sovány, ránczos nyakra és vállakra hullámozottak alá. Ezért nagyon felfogható, miszerint a hatóságok kénytelenek voltak szigorú rendeletek kibocsátására, melyek az ilyen esztelen tulzásnak és a roppant fényüzésnek gátat vessenek; — de

sem ezek, sem a papok dörgő, fenyítő prédikációi nem használtak semmit.

Más időben meg a kivágott ruha átment az ellenkező szélsőségbe s a rokknak gallérja egészen a fülig emelkedett s még azon felül nőtt ki a taliga-kerék-nagyságu ékes fodor, melyen a fő mint egy tányéron nyugodott, a nyak mozgásának keményített gátat vetve.

A XVII. századból származó ezen csipkefodor vagy Stuart-fodor az óriási parókának esett áldozatul, mert ez egészen eltakarta a gallért, minek hát azt a drága csipkét pazarolni és rontani? — A széles fodor tehát ismét fogyott s végre annyira megfogyott, hogy csak két hosszúdad négyszöget képező lap maradt belőle, mely elül az áll alatt a mellre volt alkalmazva. E két fehér lapot még mai nap is láthatjuk sok helyen a protestáns lelkészek hivatalos mezén, melyhez tartoznak; némely tájon pedig e helyett megmaradt, mint a papi meznek egy hivatalos része, a vastag spanyol kerek fodor.

S így támadnak egyáltalában — vagyis támadtak, mert mai nap igen csekély kivétellel az összes emberiség a divatnak hódol — a nemzeti és hivatalos mezek és egyenruhák; mind a kettő eredetileg nem egyéb, mint az azelőtt általánosan uralkodó divatok, melyeket később a nagy tömeg félretett, elvetett s melyek csak egyes tájakon vagy bizonyos testületeknél maradtak szokásban.

Németországban a városoktól távoleső tájakon a nép viselésében még most is felismerhetni helyenkint a középkor feszes spanyol divatait, vagy

annak egész kalandos és phantastikus szellemét; a bajor nép rövid ujja és nemez-kalapja a 30-éves háboru korára emlékeztet, — és XIV. Lajos parókás világa most is világosan mutatkozik a sváb pór hosszú kaputján, csatos czipőjén, harisnyáin és térdnadragján, úgy mint oldalt felcsapott kari máju kalapján.

Hanem a csipkefodor még más változásokon is ment át; attól származik ama fehér nyakkötő á la Van Dyk, mely a nyakat lazán környezé, míg csipkés végei legyezőként szétterjedtek a mellen. A csipke később a növekvő csipke-fényűzés haladásával olyan hosszúra nőtt, miszerint végei a gomblyukon keresztülhuzattak. Így vannak lefestve XIV. Lajos hadvezérei. A csipkét ezentúl az öltözék minden részeire pazarul alkalmazták; a hölgyek még ama párnákat és sodrony-állványokat is csipkével tekerték körül, melyekre rettenetes fejküláikat építették.

A csipkegyártás a XVI. században kezdett virulni; a csipkék könnyüése és finomsága, ama titokteljes kecs, melyet azáltal kölcsönöznek, hogy eltakarnak és mégis látni engednek, nagyon elősegítette gyors elterjedésüket és kedveltségüket, és pedig nem csak a nőknél, de a férfiaknál is, habár hadvezérek, államférfiak, egyszerű polgárok vagy elegáns arszlánok voltak is.

A kalapot csipke szegélyezé; csipke lebegte körül a nyakat, mellet és kezét; csipke volt alkalmazva a ruhának minden varrásán és szegélyén, rózsát képezve a térden és vállon; körülfoglalták

a kard markolatát, sőt a roppant bőségű lelógó csizmaszárat is csipke tölté be. Ilyen csipkés csizmát viselt a tiszt a csata zajában szintúgy, mint a szelid párisi arszlán, midőn a Palais Royal előtt sétált.

A női viseletek gyakran változtak, főleg hosszúságukat és bőségüket illetőleg; hol nehéz hosszú uszályokat, hol rövid és szűk ruhát viseltek. Egy időben a ruhák a lehetőségen túl voltak kivágva, — más időben ismét annyira igyekeztek a testet betakarni, miszerint az arcz sem maradt meztelenül.

Azon álca, — az egyszerű fekete álczát és félálczát értjük csak, — mely jelenleg csak az álarczosbálokon látható, egykor általános viselet volt. Ugyanakkor megtörtént, hogy egy díszes bál alkalmával némely hölgy oly vékony, átlátszó szövetekbe öltözött, melyek kecséiket inkább jobban feltüntették, a helyett, hogy eltakarták volna; mások megint majdnem tetőtől-talpig nehéz, sűrű kelmékbe burkolták magukat s vasas pánczélba szorították keblüket.

Legtágasabb tér nyílt a divat számára mindenkor az ember fején és haján, — itt gyakorolta és gyakorolja szeszélyeit kénye-kedve szerint.

A haj a legszebb dísz, melylyel a gondos, bőkezű természet az ember fejét megajándékozta, és épen ezen gyönyörű dísz volt örök időktől fogva minden kigondolható kínzásnak és eltorzításnak alávetve, — hol simára fésülik, kenik, tapasztják, hol borzalják, sütik, tépik, fonják, tekerik stb.

A középkorban egyszer azt kívánta a divat, hogy a haj a homlok körül és a halántékon leberetváltassék, s a mi megmaradt, azt valóságos vén-asszony-főkötő alá rejtették, úgy hogy egy szál sem látszék belőle. A női kalapok egyszer oly kicsinyek, miszerint majdnem nagyító üveggel kell azokat nézni, — máskor megint oly roppant nagyságúak, mint egy kisebbszerű ház. Egy neme ez óriási kalapoknak oly széles ernyővel volt ellátva, miszerint a hölgyek csak oldalt mehettek be az ajtón. Egy másik meg mintegy másfél, sőt két láb magas, hegyes, színes tekéhez hasonlított, melynek hegyéről hosszú, a földig érő fátyol lebegett. Ezen fejdísz (?) nagy szarvhoz hasonlított, s akkor azt mondták, hogy a hölgyek azért nem mennek a templomba, mert attól félnek, hogy szarvukat letörik az ajtóban; egy akkori krónikában pedig a következő megjegyzést olvassuk:

»A nőknek azon szokása azonban, hogy saját fejökre szarvakat raktak, nagyon dicséretes és üdvös vala.«

A férfiak is hol hosszú, hol rövid haját viselték, — hol illatos olajokkal kenve, hol számtalan apró fürtökre felsütve; olyankor a szakáll és bajusz eltűnt. A bolondoknak egészen kopaszra beretválták a fejüket; s ezért őket a szerzetesekkel hasonlították össze. A kopaszság szokása tán az ó-korból ment át a középkorba, mert már a görögöknél is a bolondok és színészek kopaszra voltak beretválva.

A középkorban és ó-korban azonban a »bolond«

szó nem épen örültet, de inkább bohóczot jelentett s fölötte nagyon tévedne az, a ki azt gondolná, hogy a középkorban annyira kedvelt udvari bohóczok, a milyenek nem csak az uralkodó fejedelmek udvaránál soha sem hiányzának, de gazdag lovagok is tartottak váraikban olyanokat, kiknek kötelme volt a vendégeket mulattatni, — tán elmezavart vagy épen örült emberek voltak, sőt ellenben nagyon is józan eszü, élczes és kitünő komikai tehetséggel bíró egyének választattak ezen szomorú hivatal betöltésére; ha aztán mindig, éveken át csupán csak ezen bohózati tehetséget gyakorolták, az természetesen annyira kifejtett, miszerint a többi szellemi tehetségeken felülkerekedett s úgyszólván az illetőnek természetévé vált. — A rómaiaknál a rabszolgák szintén beretvált fővel jártak.

A férfi-fővegek mennyisége számtalan volt a középkorban, — a milyen formát csak képzelni és nemezből, selyemből, bársonyból előállítani lehet, az mind képviselve volt: magas és alacsony, széles és keskeny, tompa és hegyes, kemény és lágy, tekert és fonott, ezeket mind, mind lehetett látni.

A fürtös korszakban némelyek épen csak egy tarka karimát alkalmaztak fejökre, melyen a homlokokon valami aranydís volt, s abba dugtak egy hosszú tollat; avagy két kalapot is viseltek egymás tetején, s ha köszöntek, akkor csak a felsőt emelték meg.

Körülményesebben kell még egy sajátos fővegről szólanunk, melyet a nők úgy, mint a fér-

fiak viseltek, s mely még jelenleg is a bolondok mezének egy részét képezi; ez az úgynevezett gugli, vagy mint ma mondják: bolondsipka vagy csörgő-sapka. Ezen fővegek azonban bizonyára többször megváltoztatták alakjokat, ha nem is elnevezésöket. A tanulók és tanárok sok posztót pazaroltak e fővegeikre s egy időben épen a tanárok viseltek olyan főveget, mely egészen hasonló volt a bolondsapkához, — a tulajdonképeni gugli pedig fölötte hasonló volt a mostani — baschlik-hoz és csuklyákhoz; a bányászok és kürtőseprők mai napig is megtartották ezen galléros főveget czélszerűsége tekintetéből.

Csehországban annyira vitték a bebeburkolást, miszerint az olyan galléros csuklyával egész arcukat betakarták, épen csak a szemeket hagyva szabadon; e szerint ama vadász- és uti fővegek, melyeket a legujabb időben a kirakatokban látunk, nem új találmány, hanem a régi galléros csuklyának divatos módosítása.

A régi csuklyák a legélénkebb színiük voltak: sárga, zöld, biborszín, piros, fehér, aranynyal stb. és azonkívül az arcot környező rész finom szőrmével vala szegélyezve, a csuklyának hegye pedig oly hosszú volt, hogy néha sarkig is ért s mindenféle tarkabarkasággal vala feldíszítve.

Ezen viselet bizonyos bolond színt kölcsönzött az embereknek s ezért megtartották a bohócok és bolondok számára. A csuklya vagy bolondsapka a bolondok ruhájához volt erősítve, úgy mint a barátoknál; de miután ezen csuklyát min-

den rendű és rangu emberek viselték, megkülönböztetés végett a bohóc csuklyájára még számárfüleket is alkalmaztak. Ezen gondolatra bizonyára Aesop meséje által jöttek, melyben az oroszlanbőrbe öltözött számár sehogy sem rejtheti el hosszú füleit.

A számárfül a XV. században már a bolondok disze és praedicatuma volt; a szarvat viselők vig társulata, mely a XV. és XVI. században Rouenben és Evreuxben virított, arra kötelezte tagjait, hogy kalapjukon nyulfarkat, nyakukon pedig róka farkat viseljenek. S ha a régiek valakit nevetségessé akartak tenni, akkor szarvat ragasztottak fejére álmában.

Minthogy épen fülekről és szarvakról beszélünk, tán nem lenne érdektelen itt megemlíteni, honnan származnak az úgynevezett »házasági szarvak«, melyeket egyik vagy másik jámbor férj — mint mondani szokás — fején visel.

Andronicus császár, ki fölötte »galant« férfi volt és a szépeket szerette, némely szép aszszony férjét nagy kiterjedésű vadász-joggal ajándékozta meg; a boldog férjnek, ki az ilyen kiváltságot és előjogot neje szeretetreméltóságának köszönheté, e jog jeléül kapuja fölé hatalmas szarvasszarvakat szögeztek, — s innen támadt a maig is szokásban levő közmondás.

Érdekes jelenségnek mondható, hogy az osztott viselet, úgy mint a gugli, vagy hegyes csuklya, miután több évszázadokon át mint általános viselet szokásban voltak, egy másik, komolyabb

korszak kezdetén kijöttek a divatból s azontúl a legújabb időkig csak mint a bolondok mezéhez tartozó részek tartották fenn magukat. Ugyanazt észlelhetjük a csörgő viseletnél is, mely jelenleg szintén a bohócok jelvényeihez tartozik, miután vagy két évszázadon át a legtisztességesebb polgár vagy bármi előkelő lovag rendes mezéhez tartozott vala.

Jelenkorunkban alig képzelhetjük lehetségesnek, hogy az emberi képzelet oly fonák és eszeveszett irányt vehet s józan eszű emberek, szán elé fogott ló módjára, felül, alul, elül, hátul számtalan csörgővel és csengővel díszítsék föl magukat. Fejükön, nyakukon, gallérjokon, vállaikon, könyökeiken, karpereceiken és térdszíjaikon, övükön és ruhájok szegélyén gombok helyett, sőt még a czipő orrán is csörgő és csengő volt; csak a vállszalagon volt néha 24 csengő alkalmazva. A bohócok számárfülük hegyén is csörgőt viseltek, — s milyen soká tartott, a míg végre nevetségesnek és esztelennek találták a csörgő viseletet, vagy helyesebben mondva: »csörgő dísz« és ismét átengedték azt a bohócoknak, lovaknak és öszvéreknek.

Eleintén csak a fejedelmek és legelőkelőbb urak raktak csörgőt ruhájokra, hogy ezen zajos dísz által megkülönböztessenek a néptől. Különösen valami ünnepélyes menetnél vagy udvari ünnepélyeknél jelentek meg az udvaroncok és az előkelő hölgyek és urak csörgővel díszítve, — és ezen bolond divat leginkább azért jött fel, hogy a tolongásban azonnal meghallják valami előkelő egyén közeledését s helyet adjanak neki. E divat e

szerint nagyon urias volt s onnan származott ama közmondás: »A hol urak vannak, ott szól a csörgő«.

Norinbergben a XV. században a csörgőcsinálók egy külön czéhet képeztek, ámbár már 1343-ban eltiltották ezen őrült divatot.

A csörgődísz azonban ősrégi és a Keletről származik, — a perzsa fejedelmek is viselték s a Talmudban olvashatjuk, hogy a királyok gyermekeinek kizárólagosan megengedettett a szabbath napján is csörgővel járni. E szerint ezen divat a zsidóknál is előkelőnek tartatott, — hanem a Keleten az udvari bohócok is szintén csörgőt viseltek. Az ó-testamentom is említi a főpapok és Aaron csörgő-díszét; a csörgő, melyet a főpap égszín-kék felső köntösének szegélyén viselt, aranyból volt, a csörgők közt meg kék vagy vörös gyapjúból készített golyók lógtak.

A csörgő-divat Keletről először Görögországba, onnan Franciaországba és Németországba s onnan az északra terjedett el. Flögel (Udvari bohócok története 63. lap) azt írja, hogy először a keresztény püspökök és papok utánózták az ó-testamentom csörgő-díszét. Annyi bizonyos, hogy a mise-ruhák gazdagon voltak díszítve csörgővel s hihetőleg épen a főpapoktól vették át e divatot később a világi nemesek is. Azt is tudjuk, hogy a XII. és XIII. században a lovagok ruháján és fegyverein, úgy lovaik dísz-szerszámán csörgők és csengők voltak. Mint általános divat, melyben a pór nép is résztvett, csak a XIII. században létezett a csörgő-

dísz s tartott a XV. század közepéig, — de onnantól kezdve fogyni kezdett, míg végre egészen kihalt s egyedül a bohócok ruhájára szoríttatott.

A csörgőnek kortársai voltak az úgynevezett csőr-czipők. Ki találta fel ezen örült divatot, azt egész bizonyynyal nem állíthatjuk, de az akkori írók feljegyzései szerint valami gróf Anjou Fulio 1087 körül hozta volna fel e divatot Franciaországban — tyukszemei kedvéért. Más tudósítások szerint már a rómaiak is hasonló csőrös czipőt viseltek egy időben. Flögel szerint II. Henrik angol király, ki 1189-ben halt meg, volt e divat terem-tője és pedig valami hosszú kinövés miatt, mely lábát ékteleenné tette.

A csőrös vagy felhajtott orrú czipő az angoloknál terjedett el leghamarább.

VI. Károly, ki 1422-ben halt meg, egyszer kikiáltatta Párisban, hogy többé nem szabad csőrös czipőt készíteni, sem árulni, nagy büntetés terhe alatt, mert ez rút eltorzítása az ép lábaknak. Hanem utódja, VII. Károly, még 1461-ben is meg-lehetősen hosszú czipőt viselt.

A csőrös czipő hosszú, csőrszerű hegyes orra fölfelé kanyarodott s kócczal vagy gyapjúval volt kitömve. Hatalmas uralkodók és fejedelmek, koronával fejükön, hermelin-palástban és — rőfnyi hosszú csőrrel ellátott czipőben jelentek meg; a nők is csak úgy használták a csőrös czipőket, mint a férfiak. Midőn e bolond divat virágzásának tető-pontját érte, akkor a csőr 2—3 láb hosszú volt, faragványokkal díszítettett, ezüst lemezzel vagy

más fémmel behuzatott, s hegyének köröm, szarv vagy emberi arcz alakja volt.

Midőn a czipő valahára elveszté óriási csőrét, akkor — mint rendesen az ilyen divatbolondságok — épen az ellenkező szélsőségbe ment át s az úgynevezett tehénszáj- vagy medvetalp-czipő jött divatba s a maga nemében épen oly rútvolt, mint az előbbeni. A tehénszáj-czipőnek elül az orrán csakugyan nyílása is volt, melybe valami díszítést dugtak.

Ezzel búcsut veszünk a középkortól, melynek vad és kalandos, phantastikus jelleme oly világosan visszatükröződik viseleteinek világában. Azonban az újabb kor is igen gazdag mindennemű eszelős divatokban, a mint látni fogjuk, mert az emberek mindig szerették és szeretni fogják az újat, a változást, s minél eszelősebb az, annál mohóbban kap rajta a nagy tömeg, s a híres papi szónok, Schuppius, Lipcsében azt állította, hogy »majdnem több a bolond a világon, mint az ember«; — helyes-e ezen számítás — az a tisztelendő ur dolga, — mi csak szavait ismételjük.

Hanem nemzetünk tiszteletére meg kell említenünk, hogy a középkor bolond divatai hazánkban soha sem nyertek oly általános kiterjedést, mint más országokban, s habár° — mi nagyon természetes dolog — némi befolyást gyakoroltak is a viseletre, de mindig csak nemzeti mezünk szerint módosítva fordulnak elő a

középkori divatnak eszelős, félszeg, fonák szörny-szüleményei.

Sajnos, — fölötte sajnós dolog, hogy hazánk a jelenkorban végképen lemondott minden önállóságról a divat terén.
